

Žemaitijos GEDVILŲ GIMINĖ ir atradimai vykdant jos genetinius tyrimus

Virgilijus LUKOŠIUS

Gedvilų giminė plati. Tikėtina, kad dabar jos atstovų yra kiekviename Lietuvos rajone, daug jų ir kaimyninėse valstybėse – Lenkijoje, Ukrainoje, Rusijoje, Latvijoje, Baltarusijoje bei kituose kraštuose.

Žemaitijoje bajorai Gedvilai rašytiniuose šaltiniuose pradami minėti dar didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais, kai šis prie Medininkų iš Vytauto gavo žmogų Videimaitį.¹ Ten, Beržės lauke, prie aukščiausio Žemaitijos kalno Medvėgalio, galima sakyti, ir yra jų tėvonija; senuosiuose aktuose ten gyvenantys Gedvilai buvo minimi labai dažnai. Daug įrašų, susijusių su Gedvilais, yra įvairiose teismų knygos, taipogi ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariuomenės, kariaunos, mokesčių tarifų ar kituose surašymuose, dvarų inventoriuose. Teismų bylos, jų turinys buvo įvairiausias: ginčai dėl žemės, nesutarimai su kaimynais ar net giminaičiais, nelaisvų žmonių vagystės ar išlaisvinimai, testamentai, turto vagystės, skolos, susitaikymai ir t. t. Gyvenimas margas. Išsamiau apie tai rašoma straipsnyje „Gedvilai – kilmės ir raidos paieškos“.²

Iš istorinių šaltinių žinoma apie XIII a. gyvenusius Žemaitijos ir Šiaulių žemės kunigaikščius, kurių vardas buvo toks pat – Gedvilas. Vienam jų, žemaičių vyresniajam, mirus, jo žemės atiteko kitam žemaičių kunigaikščiui Vykintui, o kitas kunigaikštis nuo Šiau-

lių žemės žuvo už Vykintą, šiam kovojant su karaliumi Mindaugu. Kol kas neturima tvirto pagrindo juos susieti su vėlesniais laikais gyvenusiais bajorais Gedvilais, bet juk nežinome, ką pavyks atskleisti ateityje.

Dauguma Gedvilų buvo tipiškai smulkieji bajorai. Iki Žemaitijos elito jie nepakilo, nors kai kurie iš jų yra turėję nemažai turto. Be minėtos Beržės, būta ir daugiau įvairių jų valdų. Tai Kaštaunalių arba Vaikių Lauko dvaras Laukuvos seniūnijoje, kur buvo 60 valstiečių kiemų, Gaštytų dvaras už Kurtuvėnų, Kaukoliškės-Jaunodavos, Košių (Kvašių) prie Kaltinėnų, Kalnyčiaus Paragaudyje (Pajūrio valsčiuje prie Kvedarnos).

Ar visi Gedvilai buvo kariai ir bajorai? Ko gero kad ne. Vykdamas Žemaitijos valsčių 1537–1538 m. surašymą, žmonių tokiu vardu užfiksuota nemažai. Pavardės tada dar tik formavosi, tad neaišku, ar jie buvo šakniniai Gedvilai, ar tik tarnavo pas kilmingąjį Gedvilą.

Šiuo metu vietovės Gedvilaičiai, Gedviliai, Gedvilai oficialiame Lietuvos Respublikos Adresų registre minimos tik Kelmės rajone. Ankstesniais laikais tokių vietovardžių buvo daugiau. Vertingame J. Sprogio „XVI a. senovės Žemaitijos vietovardžių žodyne“ paminėta bent 12 tokių pavadinimų, tarp jų ir Beržės Gedviliskės, kaimas Kražių presbiterijoje, dvaras Beržėnų valsčiuje, tėvonija Karšuvos valsčiuje, žemės laukai Užvenčio, Raseinių, Karklėnų valsčiuose, pievos šienavimui Pašušvio dvare (Josvainių valsčiuje) ir kt.

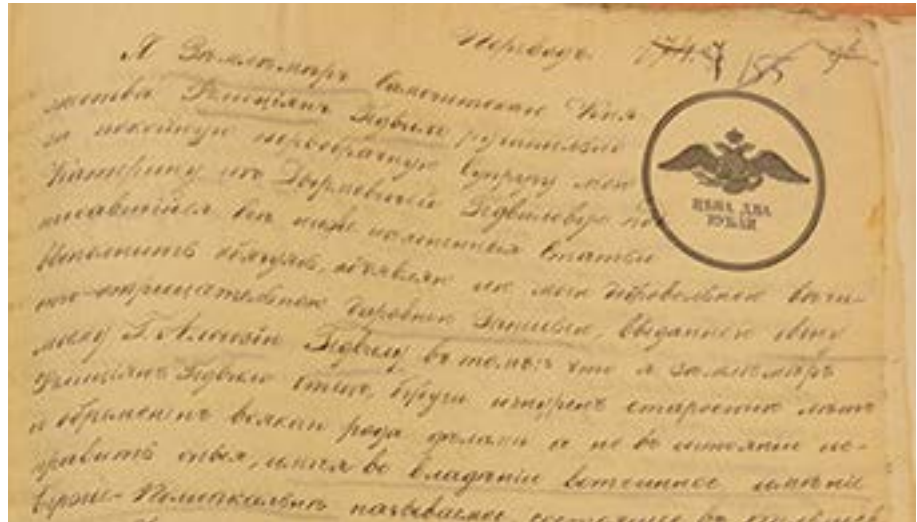
Vienas iš labiau žinomų Gedvilų giminės Šeptickio herbo atstovų Felicijonas Gedvilas jaunesnysis (1806–1869) gimė Beržės Polipkalnyje. Tai buvo karo gydytojas, vertėjas, Vilniaus universitete baigęs medicinos studijas, Jo nepaprasta gyvenimo istorija verta išskirtinio dėmesio.³ Šio gydytojo tėvas taip pat buvo Felicijonas Gedvilas vyresnysis (1750–1824). Jis palaidotas Varniuose. 1777 m. vasarą prisiekus, pagal Lietuvos Statutą Biržinėnų tijūnas rotmistras S. Ganiprovskis paskyrė jį Žemaitijos kunigaikštystės matininku su

Medvėgalis (Šilalės raj.). Danutės Mukienės nuotrauka

visa tam skirta valdžia ir įstatymų laikymuisi teismuose. Vėliau matininku tapo, tik jau Vilniaus apskrityje, jo sūnėnas Stanislovas-Juozas.

Šiaulių žemės teismo knygoje 1790 m. pažymėta, kad matininkas Felicijonas Gedvilas vyresnysis už 6400 tinfų prūsiškų monetų („karunkinių“), kai tinfas po 3 šeštokus, nusipirko Beržę-Polipkalnį (Pavandenės valsčius) su visais priklausiniais. 1823 m. matininkas Felicijonas Gedvilas vyresnysis, būdamas pasižadėjęs pirmajai žmonai Kotrynai, savo dvarą Beržę-Polipkalnį testamente užrašė sūnui Aloyzui. Tačiau... Testamente buvo nurodytos tokios palikimo sąlygos: kadangi „dvaras turi skolų, jis jas privalo perimti pagal registrą ir padengti, o taip pat turės prižiūrėti tėvą iki mirties bei išmokėti kitiems vaikams nustatytas iš-

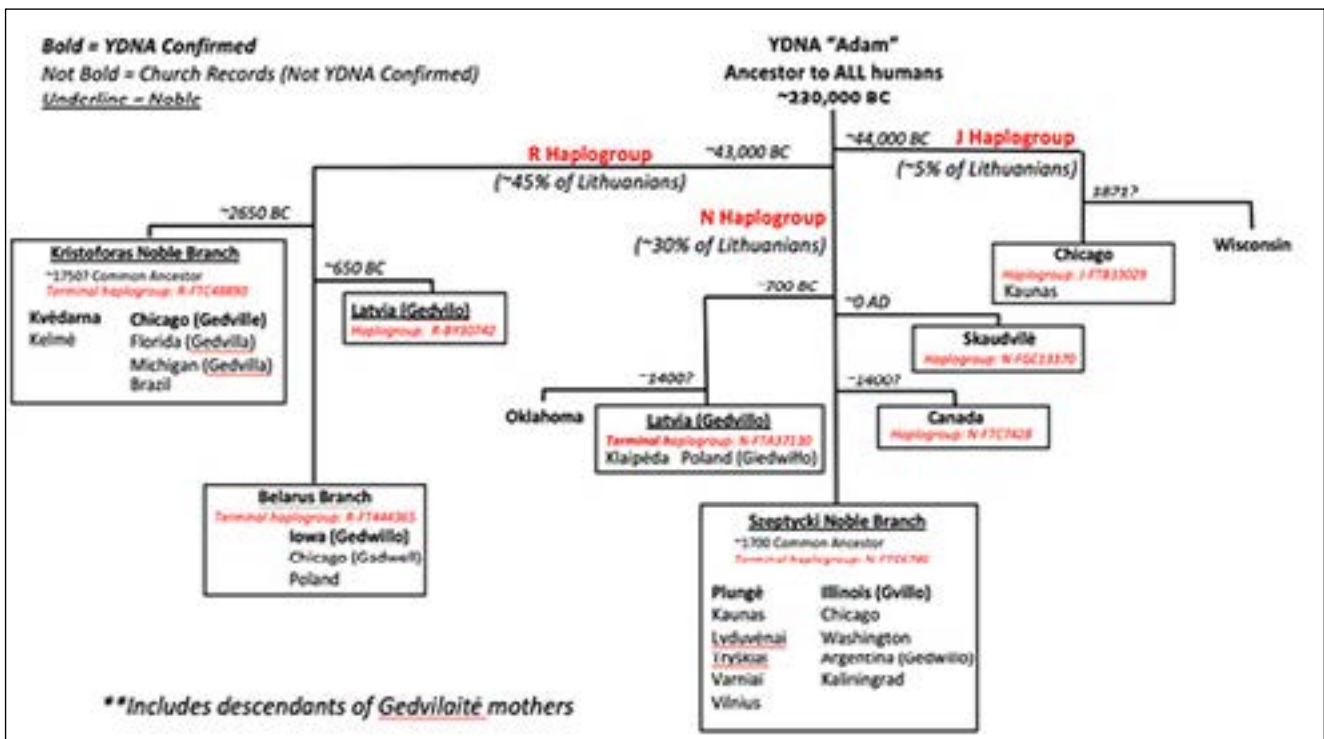
Felicijono Gedvilo testamento vertimo fragmentas

mokas“. Iš viso vaikų buvo net 13, tarp jų 5 sūnūs ir 8 dukros(!); mirus Kotrynai, našlys Felicijonas dar buvo vedęs Petronelę Vitartaitę.

Prieš dešimtmetį amerikietis finansininkas David Gvillo, ieškodamas savo šaknų, atrado, kad jo proprosenelis Ludger Gvillo atvyko su tėvu iš Rusijos-Lenkijos (taip nurodyta amerikiečių imigracijos dokumentuose). Kaip vėliau paaiškėjo, tas tėvas buvo aukščiau paminėtas daktaras Felicijonas Gedvilas. Dabar Deividas siekia apjungti visus pasaulio Gedvilus Facebook'o grupėje „Gedvilas Families Around the World“ ir sukurti galbūt net pasaulinį jų genealoginį medį.

Iš herbų ir bajorystės įrodymo bylų žinoma, jog Gedvilų giminės žmonės buvo net 7 herbų turėtojai: Šeptickio, Dolivos, Balnakilpės, Dom-

(Nukelta į 28 p.)

Deivido Gvillo genetinių tyrinėjimų rezultatų fragmentas

Daktaro F. Gedvilo proproanūkius Richard'o Gvillo šeima Amerikoje. Jo sūnus Deividas pirmoje eilėje šeštas iš dešinės. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Richard'o Gvillo archyvo

brovos, Jelitos, Geišo, Stumbro galvos. Šiuo atveju kyla daug klausimų, pvz.: Kodėl tokia įvairovė? Ar yra vienas giminės kilmės kamienas? Kaip galima juos visus susieti? Gal yra dar nežinomų šios giminės atšakų?

Ieškant savo giminės genealogijos tenka susirasti dažnytnines metrikų knygas bei kitokius dokumentinius įrašus, saugomus archyvuose, paskelbtus knygoje. Kai tų dokumentų yra tūkstančiai, kai jie vos telpa į kilometrų lentynų, laukiamą rezultatą dažnai lemia ne tik kruopštus darbas, bet ir atsitiktinė sėkmė. Deividas jau yra surinkęs daugiau negu 10 tūkstančių įvairių įrašų su Gedvilų paminėjimu, bet tai dar nereiškia, kad jis jau yra suradęs 10 tūkstančių Gedvilų. Priežastis ta, kad apie vieną ir tą patį asmenį įrašų gali būti keli, pvz., gimimo, santuokos, mirties, buvimo krikštatėviais ir kt.

Sudėtingi klausimai, tad ir atsakymai nėra lengvi. Tam, kad gautume patikimą informaciją apie giminaičius, dabar mokslas siūlo genealogijoje naudoti genetinius tyrimus ir biologinę istoriją. Su genetika yra gana sudėtinga, nes tai biologijos mokslo šaka. Nors graikų kalboje „genesis“ reiškia „kilmė“, bet genetikoje nagrinėjami tokie sudėtingi procesai, kaip paveldimumas iš kartos į kartą, kintamumo dėsniniai, genų veikimas ląstelėse ir organizme, DNR sekos, mutacijos. DNR (pilnas pavadinimas Deoksiribonukleorūgštis) – tai tokia mažytė mažytė, net per galingiausius mikroskopus neįžiūrima molekulė, kurioje užkoduota genetinė informacija.

Žinome, kad DNR tyrimai naudojami tėvystei, iškastų palaikų giminystės ryšiams nustatyti ir kt. Genealogijos tyrimuose jie taip pat labai naudingi. Kai laboratorijoje paprasto mėginio, paimto namų sąlygomis iš vidinės skruosto pusės, biologiniai duomenys paverčiami į skaitmeninę formą, algoritmai apskaičiuoja etniškumą, sulygina su kitų asmenų

DNR ir ieško artimų ar tolimesnių giminaičių. Vaikai paveldi po 50 % motinos ir tėvo genetinės medžiagos, tad biologiniu metodu pagal DNR žymenis galima atlikti tėvystės-motinstės, brolių ir seserų, pusbrolių ir pusseserių, anūkų ir senelių, tetų / dėdžių ir sūnėnų / dukterėčių giminystės ryšių nustatymo tyrimus. Kai testuojami vyriškos lyties asmenys, palyginimas atliekamas pagal vyriškąją liniją (Y chromosomą), o kai, pavyzdžiui, moterys nori nustatyti ar jos turi tą patį biologinį tėvą ir skirtingas motinas, atliekamas X chromosomos tyrimas, o norint bet kuriems vaikams nustatyti, ar jie yra tos pačios motinos, atliekamas mtDNA (mitochondrinės DNR) tyrimas.

DNR analize paremtas protėvių kilmės arba taip vadinamas autosominis tyrimas parodo informaciją iki 5–10 žmonių kartų ir atsižvelgia tik į jau ištirtų žmonių duomenų bazes bei nesuteikia informacijos apie senovės protėvių migracijas. Be abejo, toks tyrimas nėra nemokamas, tad DNR testą atlikusių žmonių dar nėra tiek jau daug, kad galėtum rasti visus savo gimes. Labiau specifinis yra Y-DNR testas. Y ir X chromosomos yra DNR struktūros, lemiančios žmogaus biologinę lytį, tad paprastai tik vyrai turi po vieną X ir Y chromosomą, kai moterys – 2 X chromosomas. Atliekus šį tyrimą, bet kuriems dviem vyrams, kurie testuojasi, galima nustatyti, nuo kada jie dalinasi bendru protėviu. Sakoma, kad visi šiandien gyvi žmonės kilę iš to paties vyro (taip vadinamo „Y-DnA Adam“) maždaug prieš 230 (kai kada sakoma 300) tūkstančių metų. Tas „Adomo genas“ iš Afrikos per ilgą laiką mutavo, tad dabar pagrindinių skirtingų genų grupių-haplogrupių numeracija pagal lotynišką abėcėlę jau pasiekė R raidę. Lietuvoje daugiausiai yra M17 mutacijos R1a haplogrupės vyrų. Šios grupės protėvio atsiradimas datuojamas maždaug prieš 20 tūkstančių metų, kai mūsų kraš-

vadinama „mitochondrine Ieva“.

Dar pagal žmogaus DNR mėginį atliekami vadinamieji genetiniai GPS tyrimai, kurių metu gana tiksliai nustatoma geografinė vietovė, iš kurios kilę jo protėviai, gyvenę, pvz., prieš 1000 ar daugiau metų. Deja, per tokį laikotarpį daug kas gali įvykti, tad jei visi asmens protėviai būna kilę iš skirtingų populiacijų, programai apskaičiuoti tą vietą jau yra labai sunku.

Devidas (David Gvillo) yra didelis vyriškos linijos genetinių tyrimų Y-DNR entuziastas (jo šio geno rezultatas yra N-FTC-6785). D. Gvillo šį testavimą yra puikiai išanalizavęs, tad siūlo jį pasidaryti Gedvilams vyrams. Turint tokių tyrimų rezultatus būtų galima nustatyti, nuo kada jie dalinasi bendru protėviu. Iš jau padarytų testų aišku, kad turinčių vienodą Gedvilų pavardę vyrų haplogrupės genetinės šakos yra 3 skirtingos – R, N ir J. Beje, šios haplogrupės yra tarp labiausiai paplitusių Europoje. Pasak Deivido, kai kuriais atvejais praleidi metų metus ieškodamas ryšio su vienu ar kitu asmeniu, nes dažnytiškai įrašai nebeišlikę. Tuo tarpu šio testo pagalba atsakymą gali gauti iš karto. Taip jis rado, kad Šeptickio herbo pirmtakas – XVI a. gimęs Se-

Nuotraukose (iš kairės): Šeptickio herbas (pagal K. Nieseckį); portalo FACEBOOK Gedvilų grupės logotipas

bastijonas ir visiškai kitoje bajorystės byloje minimas Kristoforas, su kuriuo aiškaus ryšio anksčiau nebuvo galima nustatyti, tikrai buvo susiję tuo pačiu genu. Atlikus minėtą testavimą paaiškėjo, kad jau miręs žinomas kunigas monsinjoras Jelitos herbo Jonas Gedvila bei visi Dolivos herbo protėviai genetiškai yra tapatūs Šeptickio herbo Gedvilams. Analogiška situacija su Vieniavos herbo Gedvilais, gyvenusiais Baltarusijoje. Pavyzdžiui, pats jis su vienu FACEBOOK grupės dalyviu Artūru dalijasi bendru protėviu, gyvenusiu beveik prieš 3 tūkstančius metų, t. y. nuo 700 m. iki Kristaus gimimo, o su kitu bendrapavardžiu Šarūnu – net 45 tūkstančius metų. Dažniausiai bendriems protėviams yra keli šimtai metų; kaip tik tada Lietuvoje pradėjo formuotis pavardės. Suprantama, ne visi šį testą nori ar gali pasidaryti, todėl Deividas yra pasirengęs jo bendrapavardžiams kai kuriais atvejais apmokėti testo atlikimo išlaidas.

Be abejo, Y-DNR testavimas nėra absoliučiai viską parodantis gimnystės ryšiuose. Tai tik bendros biologinės kilmės patvirtinimas. Gyvenime būna pačių įvairiausių įvykių – tikybos pakeitimai, įsivaikiniai, bajorystės ar kitokių dokumentų falsifikavimai, neištikimybė. Žinomas net toks atvejis, kai vienas žydų tautybės asmuo susituokęs tapo Stanislovu Gedvilu.

Mokslas vystosi. Kas bus ateityje, galime tik spėlioti. Štai po ilgų tyrimų šią vasarą mokslininkai paskelbė apie galutinai nustatytą Y chromosomos DNR seką, o tai sudaro galimybę susidaryti išsamų viso žmogaus genomo vaizdą. Tai ateityje gali padėti lengviau aptikti Y chromosomos genų variantus ir susieti juos su tam tikrais žmogaus požymiais. Nustatyta, kad Y chromosomoje yra daugiau kaip 62 milijonai DNR bazių porų–raidžių porų, o tai 30 milijonų daugiau nei Y genome buvo žinoma iki šiol. Y chromosoma evoliucijos eigoje patyrė nemažai pokyčių. Dabar, nustačius kad joje yra didžiausias baltymus nekoduojančios DNR kiekis visame žmogaus genome, manoma, jog tai gali padėti atlikti svarbius pokyčius ląstelėse ir netgi prisidėti prie žmogaus smegenų evoliucijos.

¹ *Lietuvos Metrika*. Knyga Nr. 225 (1528–1547): 6-oji teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija), spaudai parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1995, p. 276.

² V. Lukošius, „Gedvilai – kilmės ir raidos paieškos“, *Lietuvos bajoras*, 2022 m., Nr. 28, p. 73–89.

³ V. Lukošius, „Daktaras Felicijonas Gedvilas“, *Voruta*, 2020 m., Nr. 2, p. 21–22.